

А. О. Корвін-Піотровський

АРХЕОЛОГІЧНІ КАРТИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

У статті розглядаються археологічні карти південних регіонів України, укладені від другої чверті XIX до кінця XX ст. Простежується генеза тематики, наповненості, способів упорядкування матеріалу, вибору картографічної основи археологічних карт. Висвітлюються обставини укладання низки карт, окреслюються основні віхи розвитку археологічного картографування в якості окремого напрямку наукових досліджень.

Ключові слова: археологічна карта, історія археології, південь України.

ВСТУП

Південь України — регіон, де системні археологічні дослідження розпочались раніше, ніж на решті території нашої держави. Романтика античних руїн та величних курганів здавна вабила любителів старовини, які з плином часу віднаходили все нові й нові пам'ятки і, зрештою, постала необхідність їх просторового упорядкування. Так виникли археологічні карти, які є цінним джерелом як у конкретно-наукових дослідженнях, так і у розвідках з історії науки.

ПЕРШІ АРХЕОЛОГІЧНІ КАРТИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Найпершою з відомих археологічних карт на території України є «Carte du Vosphore Cimmerien», складена орієнтовно 1827 р. відомим дослідником боспорських старожитностей П. Дюбрюксом. Опис більшості досліджених П. Дюбрюксом пам'яток, які знайшли відображення на цій карті, наведено у його фундаментальній праці (Дюбрюкс 1858), що вийшла друком вже після смерті дослідника, і була перекладена з французької його онуком.

© А. О. КОРВІН-ПІОТРОВСЬКИЙ, 2018

У фондах сектора картографічних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського зберігається примірник цієї карти (Carte... 1827, N 6327), який вочевидь потрапив туди разом із іншими картографічними матеріалами Одеського товариства історії і старожитностей через Київський університет Св. Володимира (Шовкопляс 2008, с. 42). Карта рукописна, багатоколірна, виконана аквареллю на полотні. Розміри карти — 45 × 35 см, масштаб — 4 версти в англійському дюймі (1 : 168000), мова карти — французька.

Карта Боспору Кіммерійського П. Дюбрюкса разом з його фундаментальною працею є на сьогодні вкрай важливим історичним джерелом, оскільки фіксує місцезнаходження та подає обміри архітектурних решток станом на початок XIX ст., до активного освоєння територій Російською імперією, результатом якого стало повсюдне плондрування античних руїн та розбирання їх на будівельні матеріали.

Значний внесок у розвиток археологічної науки усього причорноморського регіону колишньої Російської імперії зробило Одеське товариство історії і старожитностей, яке було засноване 1839 р., і проіснувало формально до 1922 р., але активну діяльність фактично припинило кількома роками раніше. Майже усі відомі дослідники старожитностей Північного Причорномор'я були членами Товариства; у «Записках» Товариства, 33 томи яких побачили світ упродовж 1844—1919 рр. ми знаходимо скарбницю наукових даних з археології краю, у тому числі й деякі узагальнюючі роботи у вигляді археологічних карт.

Вже на одному з перших засідань, тодішній президент Товариства Д. Княжевич звернув особливу увагу на необхідність укладання кар-

ти курганів. У своєму виступі він наголошував: «Що ж, якби увесь цей величезний, незмірний натовп насипів, що вкриває наші степи, був з усією вірністю відзнятий і покладений на папір, який кожен дослідник міг би мати перед очима й піддавати міркуванням своїм не дрібними частинами, а у сукупній цілісності? Безсумнівно, це було б великим кроком до відкриття прихованої в них таємниці» (Княжевнич 1840, с. 6—7).

Перші археологічні карти, виконані професійно за допомогою інструментальної зйомки, ілюструють величезний каталог «Старожитності Боспору Кіммерійського, що зберігаються в Імператорському музеї Ермітажу», який побачив світ у 1854 р. Одна з них — це «Карта Боспору Кіммерійського», складена Військово-топографічним депо у 1853 р. (Древности... 1854, карта № 2). Карта одноколірна, виготовлена методом літографського друку, розміром 78 × 62 см. Масштаб — 4 версти в англійському дюймі (1 : 168000), легенда — російською та французькою мовами. На топографічній основі з нанесенням рельєфу, сучасних населених пунктів та доріг позначені давні місцезнаходження, кургани та руїни. Друга — «Топографічна карта околиць м. Керч та його курганів» (Древности... 1854, карта № 1). Карта одноколірна, виготовлена методом літографського друку, розміром 61 × 58 см. Масштаб — 1 верста в англійському дюймі (1 : 42000), легенда — російською та французькою мовами. Кургани на карті позначені символами різного розміру в залежності від висоти та діаметра насипу. Укладання цих карт біло першим досвідом співпраці археологів та військових топографів, співпраці, яка тривала до початку ХХ ст. і була перервана революцією, після чого великомасштабна карта стала секретною, і як наслідок археологічна картографія занепадала в якості окремого напрямку наукових досліджень.

ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ НА АРХЕОЛОГІЧНИХ КАРТАХ КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

Одним із найбільш значущих явищ у суспільному та науковому житті Російської імперії другої половини ХІХ — початку ХХ ст. були археологічні з'їзди, на яких питання необхідності укладання археологічних карт набуло системного характеру. Вперше воно постало на п'ятому археологічному з'їзді, що відбувся у Тифлісі 1881 р., і за результатами було визнано за потребу створити уніфіковану археологічну карту Росії та утворено відповідну підготовчу комісію (Труды V... 1881, с. ХСІ).

Вже у процесі підготовки до наступного, шостого археологічного з'їзду, що проходив у Одесі 1884 р., розпорядчий комітет, враховуючи значну цікавість, що її являють історико-

географічні питання місцевого краю, дав доручення професору Л. В. Воеводському скласти «Карту давніх поселень на півдні Росії» (Труды VI... 1886, с. XLV—XLVI). Карта ця була прикладена до членських квитків учасників з'їзду. У фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка зберігається примірник членського квитка з такою картою, під № 103, виписаний на ім'я Якова Федоровича Головацького (Билет... 1884, № 1293-НД).

На цьому ж, шостому археологічному з'їзді, Д. Анучін прочитав реферат «До питання про легенду для карти з російської доісторичної археології» (Труды VI... 1886, с. LXVIII), у якому запропонував використовувати прийнятну в Європі ще десятиріччя тому систему умовних позначень із використанням відповідних символів та кольорів.

Загалом з'їзди дали значний поштовх археологічному картографуванню території Російської імперії — були укладені універсальні археологічні карти багатьох регіонів, серед яких Україна представлена картами Київської, Волинської, Подільської та Харківської губерній. І хоча для південних регіонів нашої держави ця діяльність на той час не втілилась у конкретні результати у губернському масштабі, все ж було укладено низку цікавих археологічних карт.

У 1885 р. П. О. Бурачковим, херсонським нумізматом і колекціонером, підготовлене видання «Археологічна карта Новоросійських губерній і Криму» (Бурачков 1888). Базуючись головним чином на літературних джерелах, автор наніс на карту 6 пунктів палеолітичного часу, 31 — неолітичного та 27 — епохи бронзи на території Херсонської, Таврійської, Катеринославської та частини Бессарабської губерній. На карту також нанесено 6 курганів з речами історичного часу (не мають цифрових позначень та не описані у тексті). Карта виготовлена методом літографського друку, одноколірна та розфарбована вручну. Масштаб — у 20 верстах 19/32 дюйма (приблизно 1 : 1415000).

Карту не можна відзначити ані за повноту, ані за змістовність наведеної інформації навіть для свого часу, однак вона цікава з двох причин. По-перше, увага у цьому виданні приділяється лише пам'яткам первісного часу, що є новим для територій, де в археологічній науці протягом десятиліть безроздільно панувало антикознавство. По-друге, вперше на археологічній карті пам'ятки різних епох позначено різним кольором (палеолітичні — жовто-оранжевим, неолітичні — червоним, бронзового віку — зеленим, кургани з речами історичного часу — жовтим). У науковій бібліотеці Інституту археології НАН України зберігається цікавий примірник окремого відтиску цієї карти (Бурачков... 1888а). Він не містить друкованої назви карти та легенди, які дописані чорнилом вручну.

Вельми цікавою для свого часу стала робота ще одного херсонця — любителя старожитностей і мецената, одного з фундаторів Херсонського археологічного музею, Г. Л. Скадовського «Білозерське городище Херсонського повіту, Білозерської волості та сусідні городища й кургани між пониззям р. Інгульця та початком Дніпровського лиману» (Скадовский 1897). Дана праця присвячена результатам розкопок курганів, проведених автором на території власного маєтку та суміжних землях, досліджених ним у кількості 52 одиниць, про що він виступив із доповіддю на восьмому археологічному з'їзді у Москві 1890 р.

Статтю доповнює «Карта курганів Білозерської дачі Херсонського повіту, Білозерської волості». Карта багатоколірна, виготовлена методом літографського друку, має розміри 56 × 27 см, масштаб — 1 верста в англійському дюймі (1 : 42000). Кургани на карті позначені чотирма різними символами червоною кольору залежно від їх розмірів, розкопані — обведені кружечком із позначенням номеру згідно зі щоденником розкопок. Місця імовірного розташування поселень позначено жовтим, а безсумнівні городища додатково обведено червоною лінією (Скадовский 1897, табл. XIV).

Ця карта є першою мікрорегіональною археологічною картою, яка містить дані про кілька поселенських структур та понад 300 курганів і дає можливість проаналізувати їх топографічне розташування, особливості групування, у тому числі за розміром, що дало можливість автору зробити відповідні висновки та узагальнення. Ніколи раніше археологічна карта не була результатом настільки ретельного суцільного обстеження території та не містила такої кількості окремих археологічних об'єктів.

І хоча Г. Л. Скадовський був не професійним археологом, а радше аматором, яких вистачало того часу, і багато з яких спаплюжили тисячі пам'яток, до його честі належать перші розкопки, які сьогодні ми назвали б рятівними, адже він дуже переймався необхідністю дослідження у першу чергу розораних, вже на той час ледве помітних насипів. Як він сам зазначав, «важко всидіти серед степів пасивним свідком зникнення від науки цієї множини решток старовини... через постійні розорювання їх плугом чи не більш небезпечні для науки, аніж спустошення їх скарбушачами» (Скадовский 1897, с. 107).

У Науковому архіві Інституту археології НАН України міститься дуже цікавий примірник рукописної археологічної карти. Вона фактично повторює «Карту курганів Білозерської дачі...», але охоплює більшу територію на схід і північ. Вона підписана як «Карта курганів і городищ між Дніпровським лиманом та річкою Інгулець від с. Федорівки до с. Широкого» (Карта... б. р., № 40). Карта багатоколірна (туш, акварель, папір на колєнкорі), розміром 115 × 135 см, без

масштабу. На жаль, жодної інформації про автора та обставини укладання цієї карти немає, однак очевидно, що вона виконана тією самою рукою, що і попередня.

Фундаментальною для свого часу стала праця В. М. Ястребова «Досвід топографічного вивчення старожитностей Херсонської губернії» — дуже змістовне дослідження, у якому автор, щоправда, використав незвичну систему розподілу відомостей. Матеріал згруповано за населеними пунктами наступним чином: знахідки зброї та знарядь (39 пунктів), знахідки монет (16 пунктів), менгіри, зображення і написи на каменях, кам'яні баби (32 пункти), знахідки старожитностей різного роду (33 пункти), майстерні і копії (31 пункт), печери і підземні ходи (20 пунктів), дольмени (15 пунктів), городища та селища (137 пунктів), кургани (170 пунктів). В середині кожної категорії пункти поділено за повітами — Олександрійський, Єлисаветградський, Херсонський, Одеський, Тираспольський, Ананівський (Ястребов 1894). Та робота ця багато втратила через відмову Одеського товариства історії і старожитностей надрукувати карту, ілюстрації та креслення, додані до рукопису (Фабрициус 1951, с. 6).

Значний внесок у створення археологічних карт всієї Російської імперії зробив Д. Я. Самоквасов, завдяки старанням якого Центральним Статистичним Комітетом через структуру губернських статистичних комітетів було зібрано великий обсяг відомостей про городища та кургани, що знаходились у різних місцевостях імперії, і які у тогочасній бібліографії нерідко зустрічаються під умовною назвою «відомості 1873 р.». Проте якщо матеріали по низці губерній були опубліковані вже у 1870-х рр., то до восьми з них, серед яких південь України представляють Херсонська та Таврійська губернії, справа дійшла лише 1902 р. (Спицин 1902). Інформація по Таврійській губернії дуже змістовна і охоплює десятки населених пунктів у восьми повітах; по Херсонській губернії наводяться дані лише по м. Миколаїв. Та незважаючи на майже тридцятирічну затримку з публікацією, актуальність цих даних не зменшилась, адже сам О. А. Спицин у передмові до видання зазначає, що «нічого більш систематичного і повного про російські старожитності ми не маємо... Яку місцевість Європейської Росії ми не брали б для вивчення, без відомостей 1873 р. неможливо обійтися» (Спицин 1902, с. 2).

З кінця XIX ст. на півдні України виникає новий науковий археологічний осередок — Херсонський археологічний музей (згодом — історико-археологічний, краєзнавчий), який заснував та довгий час очолював невтомний дослідник старожитностей Херсонщини та усього українського півдня Віктор Гошкевич, а згодом — його прийомна донька, учениця й послідовниця Ірина Фабрициус. Саме багатолітньою працею В. Гошкевича зібрано вели-

чезний масив матеріалів, які він готував для фундаментальної праці «Археологічна мапа Українського Причорномор'я» (Літопис... 1929, с. 5), яку, щоправда через тяжку хворобу вченому так і не довелося завершити.

Доопрацювати дослідження батька взялася І. Фабриціус, яка підготувала протягом 1933—1936 рр. рукопис «Матеріали для археологічної карти Дністро-Буго-Дніпровського пониззя, зібрані В. І. Гошкевичем по 1923 р.», однак книжка у такому вигляді не була опублікована. Згодом вона додала до рукопису результати досліджень 1924—1936 рр., і станом на 1939 р. узагальнене видання «Археологічна карта Причорномор'я Української РСР» було готове до друку. Воно було замислене у трьох частинах, поділених за географічним принципом: 1 — міжріччя Дніпра та Південного Бугу, 2 — міжріччя Південного Бугу та Дніпра, 3 — Дніпро з його лиманами та лівобережжям приблизно до меридіану Перекопа (Фабриціус 1951, с. 8—9). У 1945 р. І. В. Фабриціус захистила цю роботу в якості кандидатської дисертації.

На жаль, через бюрократичні перепони і війну, видання побачило світ лише через 12 років, до того ж не у повному обсязі — вийшла друком лише перша частина. Вона охоплює 233 пункти різних епох з докладними описами місцезнаходження, обставин виявлення та історії дослідження, характеристикою виявленого археологічного матеріалу, культурно-хронологічною атрибуцією тощо. Текст видання супроводжується картою регіону з номерами пунктів згідно каталогу та умовними позначеннями типів виявлених археологічних пам'яток. Карта дрібномасштабна (близько 1 : 1650000), однокольорова, має розмір 20 × 16 см, а тому лише схематично відображає розташування об'єктів відносно один одного та гідрографічної мережі (Фабриціус 1951, с. 152).

І хоч це видання побачило світ із великою затримкою, опубліковане частково (тільки перший випуск), воно стало першою комплексною археологічною картою в українській радянській історіографії. За переконанням сучасника І. Фабриціус, Л. Славіна, до цієї праці неодмінно звертаються усі, хто цікавиться археологією Північного Причорномор'я (Славін 1966, с. 297), і що важливо, так відбувається і дотепер.

Продовження цього видання так і не було надруковане. Але у Науковому архіві Інституту археології НАН України зберігається рукопис другого випуску «Археологічної карти Причорномор'я Української РСР», затверджений до друку Вченою радою Інституту археології АН УРСР 06.07.1951 р. зі схвальними відгуками О. Ф. Лагодівської та Л. Д. Дмитрова, а також папки з підготовчими матеріалами до третього випуску. Рукопис другого випуску складається з трьох розділів — узбережжя

низового Дніпра, Кінбурнська коса та лівобережжя низового Дніпра, узбережжя Чорного моря та прилеглий до нього степ (Фабриціус 1951а).

АРХЕОЛОГІЧНЕ КАРТОГРАФУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІВДНЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ — НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У післявоєнний час карта зайняла важливе місце в арсеналі археолога як при проведенні польових досліджень, так і при публікації його результатів. Знайдеться небагато узагальнюючих статей та монографій за останні кілька десятиріччів, які не були б проілюстровані картою поширення археологічних знахідок, пам'яток, культур, або тих чи інших явищ. Тому розглядаючи археологічні карти півдня України другої половини ХХ — початку ХХІ ст., варто зупинитись лише на тих, для яких карта стала не дослідницьким інструментом, а власне результатом дослідження, яке полягало в узагальненні наявної інформації про археологічний контекст регіону та ілюструванні цієї інформації відповідною археологічною картою.

Такі дослідження можна умовно розподілити на дві великі групи. До першої належать універсальні археологічні карти, що містять інформацію про всі відомі пам'ятки на тій чи іншій території, і які у свою чергу можуть охоплювати територію усєї держави, одного або кількох регіонів, а також окремих мікрорегіонів. До другої належать тематичні — карти пам'яток певної епохи або культури (культур), що можуть мати таку саму географічну ієрархію, як і попередні.

Першою археологічною картою, що охоплює всю територію України є видання «Археологічні пам'ятки Української РСР (короткий список)», підготовлене Інститутом археології за даними публікацій, звітів про дослідження, а також за інформацією, наданою іншими науковими установами, університетами та музеями, станом на 1960 р. (ред. Телегін 1966). У списку налічується близько семи тисяч пам'яток, згрупованих за обласним принципом, а всередині області — за хронологічним. Дуже стисла інформація про пам'ятку прив'язана до населеного пункту, окремо подається посилання на літературні, архівні джерела чи колекції матеріалів. Додатковим списком наведено пам'ятки археології, взяті на державний облік та охорону, яких на той час було лише 136, причому тільки ці пам'ятки відображені на невеликій схематичній карті.

Незважаючи на неповноту, вкрай лаконічний виклад матеріалу, відсутність належного картографічного забезпечення, «короткий список» став першим, і упродовж півстоліття з дати опублікування лишається єдиним зводом

пам'яток, який охоплює всю територію нашої держави. Виданням цієї книги Інститут археології розпочав важливу і вкрай потрібну роботу з реєстрації та обліку археологічних пам'яток, яка, на жаль, не була гідно продовжена у наступні роки і не виділилась у окремий напрямок наукових досліджень.

Пам'ятки різних регіонів півдня України висвітлені на археологічних картах дуже нерівномірно. Узагальнюючі видання регіонального рівня є лише для двох південних областей — Херсонської (Ратнер 1984; Оленковський 2004) та Одеської (Гудкова, Охотников, Субботин, Черняков 1991). Ці важливі для науки й змістовні зводи стали підсумком багаторічної праці поколінь археологів, і науковці досі звертаються до них щодня. Та все ж вони багато в чому застаріли і не відповідають вимогам сьогодення, у першу чергу в контексті пам'яткоохоронної роботи. Наведені відомості зазвичай окомірно прив'язують об'єкти на місцевості, дуже приблизно вказують на розміри і межі пам'яток. Все це, помножене на вкрай схематичну дрібно-масштабну картооснову та беручи до уваги неоднорідність вивченості тих чи інших районів, багато в чому девальвує їх у якості надійного наукового джерела та пам'яткоохоронного ресурсу.

У якості прикладу тематичних археологічних карт можна навести зокрема дослідження «Пам'ятки палеоліту й мезоліту Північно-Західного Причорномор'я» (Красковский 1978). Видання є першим зводом пам'яток палеоліту й мезоліту на території Одеської області. По кожній зі 121 переліченої пам'ятки дається історія виявлення та дослідження, коротка характеристика матеріалу, бібліографія. На дві картосхеми нанесено пам'ятки, пронумеровані згідно з каталогом. Інше тематичне видання — «Античні поселення Нижнього Побужжя. Археологічна карта» (Крыжицкий, Буйских, Отрешко 1990) узагальнює багаторічні дослідження сільської хори Ольвійського полісу. Дослідниками картографовано 106 пам'яток архаїчного часу, 152 — класично-елліністичного та 64 пам'ятки — римського часу, кожна з яких докладно охарактеризована у каталозі. Видання містить зведену археологічну карту, а кожен з трьох періодів проілюстрований окремою картосхемою. Насамкінець вельми цікавою є робота «Гідроархеологічна карта чорноморської акваторії України (Назаров 2003). Вона є першим і на сьогодні єдиним у вітчизняній історіографії зводом пам'яток підводної археологічної спадщини та охоплює пам'ятки античного і середньовічного часу в українській акваторії чорноморського шельфу.

ВИСНОВКИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ

Отже, за результатами майже двохсотлітнього екскурсу історією укладання археологічних карти півдня України, можна зробити деякі узагальнення. Археологічна карта з'являється на етапі накопичення та систематизації наукового археологічного знання, коли постає потреба в просторовому впорядкуванні наявної інформації про археологічні пам'ятки того чи іншого регіону. Спершу на археологічних картах з'являються пам'ятки, які мають явне ландшафтне вираження — кургани, городища, вали, руїни тощо. Велике значення для розвитку археології причорноморського регіону відіграло Одеське товариство історії та старожитностей, і враховуючи пріоритетність антикознавчих студій в його діяльності, саме це наклало свій відбиток на тематиці археологічних карт другої — третьої чвертей XIX ст. Археологічні з'їзди дали поштовх подальшому бурхливому розвитку науки, і наприкінці XIX — на початку XX ст. було укладено низку змістовних археологічних карт, важливу роль у чому відігравали місцеві наукові осередки, серед яких на розглянутій території чи не найактивнішим був херсонський.

Дослідники у міжвоєнний період продовжили роботу своїх попередників, узагальнюючи наявну інформацію та доповнюючи її результатами власних досліджень. На початку 1960-х рр. Інститутом археології було розпочато роботу зі створення кадастру пам'яток археології, яка вилілась у перший універсальний довідник, однак свого продовження вона, на жаль, не знайшла. Незважаючи на масштабні археологічні дослідження 1950—80-х рр., які значно збагатили науку новими пам'ятками, цілеспрямованої роботи по створенню археологічних карт не проводилось або вона не була успішною. Існуючі зводи охоплюють лише деякі регіони, при чому наявна в них інформація не відповідає сьогоденним викликам як із суто наукової, так і з пам'яткоохоронної точки зору.

Час виносить на порядок денний пошук цілковито нових підходів до створення археологічних карт як електронних баз даних, якими могли б користуватись як науковці для вирішення своїх дослідницьких завдань, так і всі зацікавлені особи, так чи інакше пов'язані з проектами освоєння територій та охороною пам'яток. Лише такі археологічні карти, інтегровані у земельний, містобудівний кадастр, зі встановленням зон охорони та відповідних обмежень діяльності на їх території, забезпечать надійний захист археологічних пам'яток, якого вимагають як національне законодавство України, так і норми міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА

Билет члену Шестого Археологического съезда в Одессе. 1884. Кабинет картографії ЛННБУ, № 1293-НД.

Бурачков, П. О. 1888. *Археологическая карта Новороссийских губерний и Крыма*. Наукова бібліотека ІА НАНУ, № 12.

Бурачков, П. О. 1888. *Объяснение к археологической карте Новороссийских губерний и Крыма*. Москва: Типография А. И. Мамонова и К°.

Гудкова, А. В., Охотников, С. Б., Субботин, Л. В., Черняков, И. Т. 1991. *Археологические памятники Одесской области (справочник)*. Одесса.

Древности Босфора Киммерийского. Атлас. 1854. Санкт-Петербург.

Дюбрюкс, П. 1858. Описание развалин и следов древних городов и укреплений, некогда существовавших на Европейском берегу Боспора Киммерийского от входа в пролив близ Еникальского маяка до горы Опук при Черном море. *Записки Одесского общества истории и древностей*, IV, с. 3-102.

Каталог карт, планов, чертежей и рисунков, хранящихся в музее Императорского Одесского общества истории и древностей. 1888. Одесса.

Карта курганов и городищ между Днепровским лиманом и рекой Ингульцом от с. Федоровки до с. Широкого. Б. д. НА ІА НАНУ, ф. 14, № 40.

Корвін-Піотровський, А. О. 2012. Становлення археологічного картографування в Україні (XIX — початок XX ст.). *Археологія і давня історія України*, 9, с. 135-138.

Княжевич, Д. 1840. О способах к достижению цели, положенной Уставом Одесского общества любителей истории и древностей. *Торжественное собрание Одесского общества любителей истории и древностей 4 февраля 1840 года*. Одесса, с. 3-20.

Красковский, В. И. 1978. *Памятники палеолита и мезолита Северо-Западного Причерноморья (археологическая карта)*. Киев: Наукова думка.

Крыжицкий, С. Д., Буйских, С. Б., Отрешко, В. М. 1990. *Античные поселения Нижнего Побужья (археологическая карта)*. Киев: Наукова думка.

Літопис музею. 1929. Херсон, 9.

Назаров, В. В. 2003. *Гидроархеологическая карта черноморской акватории Украины*. Киев: Стилоос.

Оленковський, М. П. 2004. *Археологічні пам'ятки Херсонської області*. Херсон.

Ратнер, І. Д. 1984. *Довідник з археології України (Херсонська область)*. Київ: Наукова думка.

Скадовский, Г. Л. 1897. Белозерское городище Херсонского уезда, Белозерской волости и соседние городища и курганы между низовьем р. Ингульца и началом Днепровского лимана. *Труды VIII Археологического съезда 1890 г.*, 3, с. 75-107, табл. XIV.

Славин, Л. М. 1966. И. В. Фабрициус. Некролог. *Советская археология*, 3, с. 296-297.

Спицын, А. А. 1902. Сведения 1873 г. о городищах и курганах: Архангельская, Витебская, Могилевская, Оренбургская, Таврическая, Тамбовская, Херсонская, Черниговская губернии. *Известия Императорской археологической комиссии*, 5, с. 1-95.

Телегин, Д. Я. (ред.). 1966. *Археологічні пам'ятки УРСР (короткий список)*. Київ: Наукова думка.

Труды V Археологического съезда в Тифлисе в 1881 г. 1887. Москва.

Труды VI Археологического съезда в Одессе в 1884 г. 1886. Одесса, 1.

Фабрициус, И. В. 1951а. *Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР*. Киев, 1.

Фабрициус, И. В. 1951б. *Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР. Рукопись*. НА ІА НАНУ, ф. 63, спр. 150.

Шовкопляс, Т. И. 2008. Археологические карты Северного Причерноморья XIX века (из фондов НБУВ). *Північне Приазов'я*. Донецьк, с. 42-47.

Ястребов, В. Н. 1894. Опыт топографического обозрения древностей Херсонской губернии. *Записки Одесского общества истории и древностей*, 17, с. 63-176.

Carte du Bosphore Cimmerien. 1827. Сектор картографії НБУВ. № 6327.

REFERENCES

Bilet chlenu Shestogo Arkheologicheskogo syezda v Odesse. 1884. Kabinet kartografii LNNBU. N 1293-ND.

Burachkov, P. O. 1888. *Arkheologicheskaya karta Novorossiyskikh guberniy i Kryma*. Naukova biblioteka IA NANU. N 12.

Burachkov, P. O. 1888. *Obyasneniye k arkheologicheskoy karte Novorossiyskikh guberniy i Kryma*. Moskva: Tipografiya A. I. Mamontova i K°.

Gudkova, A. V., Okhotnikov, S. B., Subbotin, L. V. Chernyakov, I. T. 1991. *Arkheologicheskiye pamyatniki Odesskoy oblasti (spravochnik)*. Odessa.

Drevnosti Bosfora Kimmeriyskogo. Atlas. 1854. Sankt-Peterburg.

Dyubryuks, P. 1858. Opisaniye razvalin i sledov drevnikh gorodov i ukrepleniye, nekogda sushchestvovavshikh na Evropeyskom beregu Bospora Kimmeriyskogo ot vkhoda v proliv bliz Enikalskogo mayaka do gory Opuks pri Chernom more. *Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey*, IV, s. 3-102.

Katalog kart, planov, chertezhey i risunkov, khraryashchikhsya v muzeye Imperatorskogo Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey. 1888. Odessa.

Karta kurganov i gorodishch mezhdu Dneprovskim limanom i rekoj Ingultsom ot s. Fedorovki do s. Shirokogo. B. d. NA IA NANU, f. 14, N 40.

Korvin-Piotrovskiy, A. O. 2012. Stanovlennya arkheologichnogo kartografuvannya v Ukraini (XIX — pochatok XX st.). *Arkheologiya i davnya istoriya Ukraini*, 9, s. 135-138.

Knyazhevich, D. 1840. O sposobakh k dostizheniyu tseli. polozhennoy Ustavom Odesskogo obshchestva lyubiteley istorii i drevnostey. *Torzhestvennoye sobraniye Odesskogo obshchestva lyubiteley istorii i drevnostey 4 fevralya 1840 goda*. Odessa, s. 3-20.

Kraskovskiy, V. I. 1978. *Pamyatniki paleolita i mezolita Severo-Zapadnogo Prichernomoria (arkheologicheskaya karta)*. Kiev: Naukova dumka.

Kryzhitskiy, S. D., Buyskikh, S. B., Otrushko, V. M. 1990. *Antichnyye poseleniya Nizhnego Pobuzhia (arkheologicheskaya karta)*. Kiev: Naukova dumka.

Litopis muzeyu. 1929. Kherson, 9.

Nazarov, V. V. 2003. *Gidroarkheologicheskaya karta chernomorskoj akvatorii Ukrainy*. Kiev: Stilos.

Olenkovskiy, M. P. 2004. *Arkheologichni pam'yatki Khersonskoy oblasti*. Kherson.

Ratner, I. D. 1984. *Dovidnik z arkheologii Ukrainy (Khersonska oblast)*. Kyiv: Naukova dumka.

Skadovskiy, G. L. 1897. Belozerskoye gorodishche Khersonskogo uyezda. Belozerskoy volosti i sosedniye gorodishcha i kurgany mezhdu nizovym r. Ingultsa i nachalom Dneprovskogo limana. *Trudy VIII Arkheologicheskogo syezda 1890 g.*, 3, s. 75-107, tabl. XIV.

Slavin, L. M. 1966. I. V. Fabritsius. Nekrolog. *Sovetskaya arkheologiya*, 3, s. 296-297.

Spitsyn, A. A. 1902. Svedeniya 1873 g. o gorodishchakh i kurganakh: Arkhangelskaya, Vitebskaya, Mogilevskaya, Orenburgskaya, Tavricheskaya, Tambovskaya, Khersonskaya, Chernigovskaya gubernii. *Izvestiya Imperatorskoy arkheologicheskoy komissii*, 5, s. 1-95.

Telegin, D. Ya. (ed.). 1966. *Arkheologichni pam'yatki USSR (korotkiy spisok)*. Kyiv: Naukova dumka.

Trudy V Arkheologicheskogo syezda v Tiflise v 1881 g. 1887. Moskva.

Trudy VI Arkheologicheskogo syezda v Odessa v 1884 g. 1886. Odessa, 1.

Fabritsius, I. V. 1951. *Arkheologicheskaya karta Prichernomoria Ukrainskoy SSR.* Kiev, 1.

Fabritsius, I. V. 1951a. *Arkheologicheskaya karta Prichernomoria Ukrainskoy SSR. Rukopis.* NA IA NANU, f. 63. spr. 150.

Shovkoplyas, T. I. 2008. *Arkheologicheskiye karty Severnogo Prichernomoria XIX veka (iz fondov NBUV). Pivnichne Priazov'ya.* Donetsk, s. 42-47.

Yastrebov, V. N. 1894. *Opyt topograficheskogo obozreniya drevnostey Khersonskoy gubernii. Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey,* 17, s. 63-176.

Carte du Bosphore Cimmerien. 1827. Sektor kartografii NBUV. N 6327.

A. O. Korvin-Piotrovskiy

ARCHAEOLOGICAL MAPS OF THE SOUTH UKRAINE

Archaeological investigations of southern regions of our country have a long story. By the efforts of amateurs and connoisseurs of antiquities, and as time academics were discovered hundreds of the new sites that got its place on archaeological maps. The history of archaeology operates by dozen archaeological maps created since 2nd quarter of 19th century to the present day. They were good spotlighted of territories explora-

tion degree at certain stages of scientific development, illustrated priority subject matters for researchers, and the level of demand of special knowledge and instruments required for creating a qualitative cartography product. A significant role in the emergence of archaeological maps of the region played by Odesa Society of History and Antiquities and Kherson museum, Archaeological Congresses, large-scale archaeology investigations of 1960^s—80^s. Archaeological cartography was born within science since 19th century and on the crossroads of centuries is make a claim for being separate science line. But in Soviet Period it was relegated to almost illustrative only. And even still it had not become a powerful tool as in archaeology, and more, in the field of protection of archaeological sites.

Keywords: archaeological map, history of archaeology, the South of Ukraine.

Одержано 11.02.2018

КОРВІН-ПІОТРОВСЬКИЙ Антон Олексійович, директор, державне підприємство «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України», Інститут археології НАН України, просп. Героїв Сталінграда, 12, м. Київ, 04210, Україна, *korvin_oasu@ukr.net*.

KORVIN-PIOTROVSKYI Anton O., director, the State Enterprise «Science Research Centre «Protective Archaeology Service of Ukraine», Institute of Archaeology of the NASU Heroes of Stalingrad ave., 12, Kyiv, 04210, Ukraine, *korvin_oasu@ukr.net*.